

KAPITTEL 7

Kjønnede hverdagsliv og likestillingsutfordringer på Agder

Regionale særtrekk og variasjoner i landsdelen

May-Linda Magnussen

Helt siden Statistisk sentralbyrå (heretter SSB) lanserte sin *likestillingsindeks* i 1999, har Agder kommet dårlig ut på statistikk som har som formål å måle grad av kjønnslikestilling på ulike områder, sammenlignet med andre deler av Norge. Over flere år ble landsdelen faktisk rangert som den aller minst likestilte delen av Norge. I dag utvikler ikke SSB lenger et samlemål på likestilling i kommuner og fylker. Det som nå i stedet kalles *indikatorer for kjønnslikestilling i kommunene*, levner imidlertid liten tvil om at Agder fremdeles har relativt store likestillingsutfordringer på flere områder.

I dette kapitlet presenterer jeg statistikk fra SSB som sier noe om likestillingsutfordringer på Agder i dag, og bruker denne til å drøfte hvordan landsdelen ser ut til å skille seg fra andre deler av Norge når det gjelder slike utfordringer. Denne statistikken bruker jeg også til å vise og drøfte likestillingsvariasjoner mellom ulike deler av Agder. Jeg vil imidlertid også prøve å gå bak det bildet som statistikken fra SSB danner. Det betyr at jeg vil bruke egen og andres forskning til å reflektere rundt mulige årsaker til at folks hverdagsliv på Agder ser ut til å være mer kjønnede enn hva som gjelder for landet ellers, men også årsaker til at det ser ut til

Sitering av dette kapitlet: Magnussen, M.-L. (2020). Kjønnede hverdagsliv og likestillingsutfordringer på Agder: Regionale særtrekk og variasjoner i landsdelen. I Johnsen, B.E. og Vadum, K. (red.), *Grenseløst Agder. Det som skilte og det som bandt* (s. 148–171). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.111>
Lisens: CC BY-NC-ND.

å være variasjoner innad i landsdelen når det gjelder dette. Det innebærer også å bruke forskning som kan synliggjøre måter å tenke rundt og organisere menneskelig virksomhet på som har lange historiske røtter, men som fremdeles den dag i dag ser ut til å forme folks hverdagsliv på Agder. For å kunne forstå slike sosiale prosesser, trenger vi imidlertid forskning som går bak det *øyeblikksbildet* samfunnsforskning ofte bidrar til å gi. Bjørg Seland bruker historisk forskning som kan bidra til slik forståelse i neste kapittel av denne boka.

Statistikk som viser at Agder er en lite likestilt landsdel

SSBs likestillingsstatistikk dekker i dag et stort spekter av dimensjoner, og skal si noe om kjønnslikestilling i både familierelasjoner, utdanningsystem, arbeidsliv og det politiske liv. De fleste indikatorene sier imidlertid noe om likestillingssituasjonen i arbeidslivet. Tabellen under viser landets og fylkenes skårer på alle de ulike indikatorene, basert på tall fra 2018. SSB skriver at «for hver indikator får kommunene en skår som kan variere fra 0, som indikerer maksimal forskjell/ulikhet mellom kjønnene, til 1 som indikerer full likestilling. Utgangspunktet er at der det er liten forskjell mellom kvinner og menn, tolkes dette som likestilling. Jo større forskjell, jo mindre likestilt» (SSB, 2019).¹ Det er altså kjønnsbalanse som måles. Det vil si at fylker som for eksempel har relativt få kvinner i arbeidsstyrken kan få en bra skår på indikator 4, «forholdet mellom kvinner og menn i arbeidsstyrken», dersom også relativt få menn er i arbeidsstyrken – noe som gjelder for Agders del.

¹ Dette gir ikke mening for indikator 1 og 7. Her er andelen imidlertid delt på 100 for kunne ligge på en skala fra 0–1, som de andre indikatorene.

Tabell 1. Skår per likestillingsindikator 2018, for landet og fylker

Indikator	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Landet	0,92	0,78	0,79	0,94	0,69	0,46	0,71	0,60	0,60	0,74	0,73	0,67
Østfold	0,9	0,76	0,76	0,91	0,71	0,43	0,66	0,58	0,58	0,71	0,68	0,67
Akershus	0,93	0,89	0,85	0,94	0,67	0,47	0,74	0,65	0,62	0,78	0,72	0,72
Oslo	0,89	0,78	0,91	0,96	0,7	0,65	0,69	0,74	0,71	0,86	0,81	0,76
Hedmark	0,92	0,81	0,7	0,92	0,74	0,45	0,68	0,56	0,61	0,68	0,74	0,65
Oppland	0,93	0,8	0,69	0,93	0,73	0,43	0,7	0,55	0,57	0,69	0,72	0,64
Buskerud	0,91	0,82	0,8	0,93	0,69	0,42	0,7	0,59	0,55	0,74	0,69	0,66
Vestfold	0,91	0,79	0,8	0,92	0,68	0,43	0,68	0,59	0,56	0,72	0,64	0,68
Telemark	0,92	0,7	0,73	0,93	0,7	0,4	0,66	0,55	0,53	0,68	0,7	0,66
Aust-Agder	0,92	0,71	0,76	0,94	0,69	0,41	0,67	0,57	0,58	0,69	0,69	0,65
Vest-Agder	0,9	0,72	0,76	0,93	0,67	0,41	0,69	0,56	0,55	0,7	0,66	0,65
Rogaland	0,9	0,74	0,76	0,94	0,64	0,39	0,72	0,57	0,5	0,71	0,67	0,65
Hordaland	0,93	0,75	0,78	0,95	0,68	0,43	0,72	0,59	0,6	0,74	0,71	0,66
Sogn og Fjordane	0,93	0,78	0,65	0,96	0,72	0,44	0,76	0,51	0,51	0,63	0,78	0,63
Møre og Romsdal	0,93	0,76	0,7	0,94	0,67	0,38	0,73	0,52	0,51	0,66	0,7	0,65
Trøndelag	0,94	..	0,78	0,94	0,72	0,45	0,74	0,58	0,61	0,7	0,73	0,66
Nordland	0,93	0,79	0,7	0,95	0,74	0,46	0,66	0,55	0,61	0,67	0,79	0,64
Troms	0,95	0,74	0,71	0,95	0,76	0,54	0,71	0,58	0,68	0,67	0,78	0,67
Finnmark	0,91	0,79	0,58	0,97	0,8	0,59	0,64	0,58	0,64	0,66	0,76	0,63

Indikatorer

- 1: Andel barn 1-5 år i barnehage
- 2: Kjønnfordeling blant kommunestyrerepresentanter
- 3: Forholdet mellom kvinner og menn med høyere utdanning
- 4: Forholdet mellom kvinner og menn i arbeidsstyrken
- 5: Forholdet mellom menns og kvinners bruttotoinntekt
- 6: Forholdet mellom menns og kvinners deltidsarbeid
- 7: Andel fedre som tar hele fedrekvoten eller mer av foreldrepengeperioden
- 8: Grad av kjønnsbalansert næringsstruktur
- 9: Kjønnbalanse i offentlig sektor
- 10: Kjønnbalanse i privat sektor
- 11: Kjønnfordeling blant ledere
- 12: Grad av kjønnsbalanserte utdanningsprogram i videregående skole

Kilde: SSB, 2019

Agder hadde tidligere relativt lav barnehagedekning, men har nå en barnehagedekning omtrent på landsgjennomsnittet. Samtidig ser vi at barnehagedekningen i Agder (som var to fylker i 2018) likevel ligger under det som gjelder for mange andre av landets fylker, og vi har grunn til å tro at Oslo trekker snittet ned. Når det gjelder kvinneandel i politikken ligger Agder klart under landsgjennomsnittet, og også under alle andre fylker unntatt Telemark. På kjønnsbalanse i høyere utdanning skårer Agder noe lavere enn landsgjennomsnittet, men her ser det ut som om Oslo og Akershus trekker snittet opp, og at Agder dermed ikke skiller seg så mye fra andre deler av landet. Når det gjelder forholdet mellom menn og kvinner i arbeidsstyrken, ser ikke Agder ut til å skille seg noe særlig ut, hverken i forhold til landsgjennomsnittet eller andre deler av landet. Det samme ser ut til å gjelde for forholdet mellom menns og kvinners bruttoinntekt. Flere fylker skårer bedre enn Agder her, men der er også en del som skårer omtrent likt. Når det gjelder forholdet mellom menns og kvinners deltidsarbeid, derimot, skårer Agder lavere enn landsgjennomsnittet, og også lavere enn de fleste andre fylkene. Ifølge SSBs likestillingsstatistikk fra 1999 og fremover er også nettopp kvinners arbeidstid den dimensjonen Agder virkelig har skilt seg fra landet for øvrig på, i den forstand at denne har vært betydelig kortere enn landsgjennomsnittet. Samtidig er det verdt å merke seg at Telemark, Rogaland og Møre og Romsdal nå skårer lavere på denne indikatoren enn det Agder gjør.

Vi ser at andelen fedre på Agder som tar ut hele fedrekvoten eller mer er lavere enn landsgjennomsnittet, men at flere fylker likevel har lignende – eller lavere – skår. Når det gjelder kjønnsbalansert næringsstruktur skårer Agder også under landsgjennomsnittet. Samtidig får Agder nokså lik skår som en del andre fylker, og også her ser det ut som om Oslo drar snittet opp. Det samme ser ut til å være tilfelle når det gjelder kjønnsbalanse i privat og offentlig sektor. Når det gjelder andelen kvinnelige ledere ser vi at Agder skårer lavere enn landsgjennomsnittet, og også lavere enn de fleste andre fylkene. På kjønnsbalanserte utdanningsprogrammer i videregående skole, derimot, ser det ikke ut til at Agder skiller seg nevneverdig fra de fleste andre delene av Norge.

Selv om det på de enkelte likestillingsindikatorerne ofte går an å finne andre deler av Norge som skårer nokså likt som Agder, viser tabellen over at agderfylkene samlet sett alltid skårer under landsgjennomsnittet – i større eller mindre grad. Denne tendensen har også vært tydelig siden SSB lanserte likestillingsindeksen i 1999. I tabellen under viser jeg noe av den statistikken som utgjør datagrunnlaget for utarbeidingen av skårene på likestillingsindikatorerne som har med likestilling i arbeidslivet å gjøre. Jeg velger å rette oppmerksomheten særlig mot slik likestilling fordi Agder som nevnt, ifølge den likestillingsstatistikken SSB publiserer, særlig skiller seg fra landet for øvrig ved kvinners korte arbeidstid. Jeg mener også at likestilling i yrkesaktivitet er en særlig viktig form for likestilling, blant annet på grunn av de mulighetene slik aktivitet gir for inntekt og medbestemmelse i viktige samfunnsinstitusjoner, samt betydningen lønnsinntekt har for tilgang til offentlige ytelser som for eksempel sykepenger og pensjon. Egen inntekt er utvilsomt viktig for den enkeltes handlefrihet i eget liv. Ikke minst mener jeg at skårene som handler om yrkesaktivitet og arbeidstid har sammenheng med skårene på mange andre av likestillingsindikatorerne (Magnussen, Mydland & Kvåle, 2005). Da SSB laget likestillingsindeksen viste det seg at nettopp lav yrkesaktivitet for kvinner var den indikatoren som alene hadde høyest prediksjonsverdi for lav grad av likestilling mer generelt (Kjeldstad & Kristiansen, 2001).

Tabell 2. Statistikk om likestilling i arbeidslivet 2018, for landet og fylker

	Andelen menn 20-66 år i arb. styrken	Andelen kvinner 20-66 år i arb.st.	Gj.snittlig brutto-inntekt, menn	Gj.snittlig brutto-inntekt, kvinner	Andel deltidsarb. menn 20-66 år	Andel deltidsarb. kvinner 20-66 år	Kvinne-and. blant ledere 20-66 år
Landet	80,0	75,4	550 300	382 000	18,8	41,3	36,3
Østfold	76,5	69,9	498800	351800	19,2	44,6	34,1
Akershus	82,6	77,7	632400	426100	15,3	32,7	36,1
Oslo	79,6	76,4	624300	436100	19,3	29,5	40,5
Hedmark	78,8	72,8	476900	353300	21,8	48,4	37,0
Oppland	80,8	75,4	486900	357100	21,8	50,3	35,8
Buskerud	80,9	75,5	545100	374800	17,9	42,5	34,5
Vestfold	78,5	72,4	527600	360400	19,4	45,4	31,9
Telemark	77,2	72,0	501700	349200	19,7	49,6	34,8
Aust-Agder	75,4	70,7	502600	347000	21,3	51,8	34,3
Vest-Agder	77,6	72,4	512500	341900	21,5	51,8	32,8
Rogaland	81,2	76,2	600100	383600	16,8	43,7	33,6
Hordaland	80,8	77,0	553700	375100	18,5	42,6	35,5
Sogn og F.	82,9	79,7	509000	364200	20,1	46,0	39,2
Møre og R.	81,4	76,3	531300	358400	18,3	47,8	34,8
Trøndelag	80,5	75,8	514400	369800	20,1	44,8	36,6
Nordland	79,0	75,0	496000	369000	19,5	42,4	39,6
Troms	80,1	76,2	503800	383500	19,9	37,2	38,9
Finnmark	77,7	75,7	471400	378100	21,4	36,2	38,2

Kilde: SSB, 2019

Tabellen over synliggjør blant annet den store kjønnsforskjellen i arbeidstid på Agder. Det er verdt å merke seg at tabellen antakeligvis også underdriver disse forskjellene, siden tidligere statistikkgjennomganger har vist at deltidsarbeidende kvinner har kortere avtalt arbeidstid enn deltidsarbeidende menn, samt at dette særlig ser ut til å gjelde for Agder (Magnussen & Halvorsen, 2001; Magnussen, Mydland & Kvåle, 2005). Ikke minst er menns og kvinners deltidsarbeid ofte forskjellig i den forstand at menn i stor grad jobber deltid på vei inn i og ut av arbeidslivet, altså at de ofte er for eksempel studenter som har jobb ved siden av studier eller eldre med helseplager, mens kvinner som jobber deltid i større grad er fordelt på ulike aldersgrupper (Kitterød & Rønsen, 2012).

Statistikk som viser likestillingsvariasjoner innad i Agder-regionen

Jeg går nå over til å se nærmere på likestillingsvariasjon innad på Agder, og tabellen under er den samme som tabell 1, men nå med skårer for kommunene på Agder:

Tabell 3. Skår per likestillingsindikator 2018, for landet, agderfylker og -kommuner

Indikator	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Landet	0,92	0,78	0,79	0,94	0,69	0,46	0,71	0,60	0,60	0,74	0,73	0,67
Aust-Agder	0,92	0,71	0,76	0,94	0,69	0,41	0,67	0,57	0,58	0,69	0,69	0,65
Vest-Agder	0,9	0,72	0,76	0,93	0,67	0,41	0,69	0,56	0,55	0,7	0,66	0,65
Risør	0,89	0,76	0,75	0,95	0,69	0,45	0,66	0,53	0,54	0,63	0,75	0,64
Grimstad	0,93	0,74	0,80	0,95	0,67	0,46	0,69	0,62	0,64	0,71	0,69	0,66
Arendal	0,93	0,82	0,81	0,94	0,71	0,42	0,64	0,59	0,60	0,73	0,68	0,67
Gjerstad	0,86	0,59	0,46	0,95	0,73	0,33	0,80	0,45	0,38	0,63	0,69	0,65
Vegårshei	0,90	0,67	0,57	0,93	0,69	0,31	0,79	0,41	0,41	0,57	0,76	0,58
Tvedestrand	0,94	0,88	0,73	0,93	0,67	0,38	0,63	0,55	0,49	0,66	0,63	0,68
Froland	0,88	0,74	0,65	0,92	0,68	0,37	0,75	0,47	0,51	0,62	0,65	0,60
Lillesand	0,93	0,67	0,76	0,93	0,69	0,41	0,69	0,57	0,58	0,71	0,63	0,66
Birkenes	0,84	0,38	0,70	0,87	0,65	0,31	0,75	0,51	0,53	0,66	0,63	0,63
Åmli	0,83	0,71	0,55	0,90	0,70	0,33	0,63	0,45	0,62	0,59	0,70	0,58
Iveland	0,92	0,71	0,57	0,86	0,64	0,37	0,73	0,45	0,47	0,57	0,97	0,54
Evje og Hornnes	0,89	0,67	0,63	0,95	0,72	0,37	0,63	0,56	0,59	0,70	0,77	0,57
Bygland	0,85	0,80	0,57	0,94	0,76	0,47	0,63	0,44	0,52	0,57	0,88	0,63
Valle	0,98	0,80	0,62	0,93	0,72	0,35	0,60	0,43	0,43	0,50	0,77	0,51
Bykle	0,91	0,62	0,60	0,94	0,62	0,54	0,50	0,56	0,63	0,63	0,64	0,65
Kristiansand	0,91	0,83	0,85	0,95	0,68	0,49	0,68	0,64	0,63	0,75	0,67	0,69
Mandal	0,92	0,80	0,73	0,93	0,65	0,40	0,67	0,56	0,53	0,70	0,66	0,65
Farsund	0,89	0,62	0,66	0,93	0,63	0,32	0,69	0,44	0,44	0,66	0,76	0,60
Flekkefjord	0,91	0,74	0,68	0,97	0,67	0,36	0,72	0,47	0,51	0,60	0,70	0,63
Vennesla	0,90	0,81	0,61	0,90	0,66	0,33	0,69	0,49	0,46	0,65	0,56	0,59
Songdalen	0,84	0,80	0,63	0,90	0,68	0,39	0,65	0,52	0,48	0,65	0,56	0,63
Søgne	0,91	0,59	0,71	0,91	0,63	0,37	0,67	0,53	0,53	0,69	0,60	0,64
Marnardal	0,92	0,86	0,52	0,89	0,64	0,33	0,78	0,40	0,38	0,50	0,55	0,61
Åseral	0,84	0,59	0,51	0,94	0,67	0,34	0,67	0,40	0,44	0,56	0,76	0,47
Audnedal	0,86	0,71	0,46	0,86	0,64	0,33	0,72	0,37	0,40	0,48	0,86	0,55

Lindesnes	0,87	0,57	0,66	0,91	0,66	0,43	0,71	0,46	0,39	0,65	0,66	0,59
Lyngdal	0,92	0,62	0,65	0,92	0,65	0,33	0,69	0,55	0,46	0,72	0,72	0,66
Hægebostad	0,86	0,67	0,52	0,92	0,61	0,34	0,74	0,39	0,36	0,55	0,38	0,47
Kvinesdal	0,88	0,74	0,62	0,94	0,63	0,29	0,71	0,42	0,37	0,54	0,71	0,58
Sirdal	0,86	0,63	0,59	0,97	0,64	0,36	0,71	0,47	0,52	0,58	0,53	0,64

Indikatorer:

- 1: Andel barn 1-5 år i barnehage
- 2: Kjønnfordeling blant kommunestyrerepresentanter
- 3: Forholdet mellom kvinner og menn med høyere utdanning
- 4: Forholdet mellom kvinner og menn i arbeidsstyrken
- 5: Forholdet mellom menns og kvinners bruttoinntekt
- 6: Forholdet mellom menns og kvinners deltidsarbeid
- 7: Andel fedre som tar hele fedrekvoten eller mer av foreldrepengeperioden
- 8: Grad av kjønnsbalansert næringsstruktur
- 9: Kjønnbalanse i offentlig sektor
- 10: Kjønnbalanse i privat sektor
- 11: Kjønnfordeling blant ledere
- 12: Grad av kjønnsbalanserte utdanningsprogram i videregående skole

Kilde: SSB, 2019

Når det gjelder barnehagedekning, har en del bykommuner i østre deler av Agder den høyeste, mens en del bygdekommuner øst og vest i fylket har den laveste dekningen. På kjønnsbalanse i kommunestyrene er det igjen noen bykommuner øst på Agder, samt Kristiansand og Marnardal, som skårer høyest, mens en del bygdekommuner i østre og vestre Agder skårer lavest. Kristiansand, Arendal og Grimstad har mest kjønnsbalanse når det kommer til menn og kvinner med høyere utdanning, mens en del bygdekommuner i østre og vestre del i fylket har minst kjønnsbalanse. Flekkefjord og Sirdal har mest kjønnsbalanse når det kommer til menn og kvinner i arbeidsstyrken, mens en del bygdekommuner i østre og vestre Agder har minst. En del bygdekommuner i midtre og østre deler av Agder utmerker seg med relativt små lønnsforskjeller mellom kvinner og menn, mens Hægebostad og Bykle utmerker seg med høye lønnsforskjeller. Det er i det hele tatt interessant at Bykle, som ifølge den tidligere presenterte likestillingsindeksen kom ut som en av Norges mest kjønnslikestilte kommuner, nå skårer dårligere enn fylkesgjennomsnittet på mange av likestillingsindikatorerne. Kommunen utmerker seg imidlertid

positivt når det gjelder kjønnsbalanse i offentlig sektor og kjønnsbalanse i arbeidstid – og det siste vil si at kvinner i Bykle har relativt lang arbeidstid, slik det også kom frem i tidligere likestillingsstatistikk fra SSB. Når det gjelder kjønnsbalanse i arbeidstid utmerker også Kristiansand, Grimstad og Risør seg med relativt stor balanse, mens en del bygdekommuner i østre og vestre deler av fylket samt Farsund utmerker seg med særlig liten kjønnsbalanse i arbeidstid. Farsund har over lang tid vært en kommune som har utmerket seg med særlig lav arbeidstid for kvinner.

På andelen fedre som tar ut fedrekvoten eller mer av foreldrepengeperioden skårer en del bygdekommuner i øst og vest av Agder høyest, mens en del bygdekommuner i midten og nord i fylket skårer lavest. Her skårer Bykle lavest, med Valle hakk i hæl. Kristiansand, Grimstad og Arendal skårer høyest på kjønnsbalansert næringsstruktur, mens en del bygdekommuner øst og vest i fylket skårer lavest. Grimstad, Bykle og Kristiansand har ifølge indikatorene mest kjønnsbalanse i offentlig sektor, mens en del bygdekommuner i vestre deler av Agder, samt Gjerstad, skårer lavest. Når det gjelder privat sektor, er det ifølge likestillingsindikatorerne Kristiansand, Arendal og Lyngdal som kommer best ut med tanke på kjønnsbalanse, mens Audnedal, Marnardal og Valle kommer dårligst ut. Iveland, Bygland og Audnedal har høyest andel kvinnelige ledere, mens flere kommuner vest på Agder har de laveste kvinneandelene blant ledere. Indikatorene viser at utdanningsprogrammene i videregående skoler i Kristiansand, Tvedestrand og Arendal er mest kjønnsbalanserte, mens utdanningsprogrammene i en del bygdekommuner vest i fylket, samt Valle, er minst kjønnsbalanserte.

Statistikken nevnt over gir ikke mulighet for å konkludere når det gjelder eventuelle systematiske likestillingsforskjeller mellom ulike deler av Agder. Likevel kan det se ut som om der er noen tendenser som også har blitt nevnt i andre gjennomganger (Magnussen, 2012; Magnussen & Halvorsen, 2001; Magnussen, Mydland & Kvåle, 2005; Senter for likestilling, 2016). Det kan se ut som om Kristiansand og en del bykommuner øst for Kristiansand ofte skårer særlig høyt på likestillingsindikatorene, mens en del bygdekommuner øst og vest i fylket – og kanskje særlig en del bygdekommuner i den vestlige delen av fylket – ofte skårer særlig lavt

på likestilling. Det kan se ut som om spesielt en del av agderbyenes pendlingsomland skårer særlig lavt på likestilling, mens kommunene som er lenger fra kyststripa skårer noe mer varierende.

Når det gjelder kjønnsforskjeller i menns og kvinners arbeidstid, som jeg retter aller mest oppmerksomhet mot i dette kapitlet, har jeg i neste tabell rangert agderkommunene etter hvordan de skårer på likestillingsindikatoren som sier noe om forholdet mellom menns og kvinners arbeidstid. Kommunene som har størst forskjell i arbeidstid mellom kvinner og menn, er rangert høyest. I tabellen har jeg også inkludert prosentandelen kvinner som jobbet deltid i 2018:

Tabell 4. Skår for likestillingsindikator nr. 6 og prosentandel kvinner som jobber deltid 2018, for landet, agderfylker og -kommuner. Rangert etter lavest skår på likestillingsindikator 6.

	Indikator 6: Forholdet mellom menns og kvinners deltidsarbeid	Prosentandel kvinner 22-66 år som jobber deltid		Indikator 6: Forholdet mellom menns og kvinners deltidsarbeid	Prosentandel kvinner 22-66 år som jobber deltid
Landet	0,46	41,3	7. Sirdal	0,36	54,3
Aust-Agder	0,41	51,8	7. Flekkefjord	0,36	59,5
Vest-Agder	0,41	51,8	8. Søgne	0,37	51,3
1. Kvinesdal	0,29	63,7	8. Iveland	0,37	62,9
2. Birkenes	0,31	60,3	8. Evje og H.	0,37	58,6
2. Vegårshei	0,31	61,2	8. Froland	0,37	57,7
3. Farsund	0,32	56,7	9. Tvedestrand	0,38	57,9
4. Åmli	0,33	60,1	10. Songdalen	0,39	53,2
4. Vennesla	0,33	58,7	11. Mandal	0,40	53,4
4. Lyngdal	0,33	57,9	12. Lillesand	0,41	48,6
4. Audnedal	0,33	73,1	13. Arendal	0,42	48,0
4. Marnardal	0,33	63,8	14. Lindesnes	0,43	62,8
4. Åmli	0,33	60,1	15. Risør	0,45	57,9
4. Gjerstad	0,33	59,2	16. Grimstad	0,46	50,5
5. Hægebostad	0,34	71,8	17. Bygland	0,47	57,8
5. Åseral	0,34	77,0	18. Kristiansand	0,49	46,3
6. Valle	0,35	54,0	19. Bykle	0,54	43,4

Kilde: SSB, 2019

Tabellen viser at mange bygdekommuner som nevnt har den største forskjellen i arbeidstid mellom menn og kvinner. Vi ser også at noen av bykommunene vest for Mandal har stor kjønnsbalanse i arbeidstid, mens bykommunene fra Mandal og østover, samt setesdalskommunene Bygland og Bykle, kommer bedre ut. Tabellen viser i tillegg at Åseral har aller mest deltidsarbeid blant kvinner, med Audnedal og Hægebostad på andre- og tredjeplass. Bykle har, som allerede nevnt, minst deltidsarbeid blant kvinner. På andreplass ligger Kristiansand, etterfulgt av Arendal og Lillesand.

Samfunnsforskning som kan bidra til å forstå hvorfor Agder er en lite likestilt landsdel

Flere samfunnsforskere har drøftet mulige årsaker til den lave graden av kjønnslikestilling på Agder, sammenlignet med mange andre deler av Norge. Basert på en gjennomgang av statistikk og kvalitative intervjuer med blant annet rundt 120 norske småbarnsforeldre i heterofile parforhold i ulike kommuner på Agder² i perioden 2003–2005, var jeg med på en drøfting av mulige årsaker til den høye deltidsandelen blant kvinner i landsdelen. I rapporten fra forskningen (Magnussen, Mydland & Kvåle, 2005) trakk jeg og mine medforfattere frem utdanningsmønstre som én mulig årsak. Utdanningslengde har mye å si for kvinners arbeidstid, i den forstand at kvinners arbeidstid ofte stiger med utdanningslengde (Kitterød & Rønsen, 2012), og nevnte statistikkgjennomgang viste at Agder utmerket seg fra landet for øvrig med å ha en lav andel kvinner med universitets- eller høgskoleutdanning over fire år. Gjennomgangen viste også at agderregionen utmerket seg med høye andeler personer på uførepensjon – og samtidig med en noe høy andel kvinner blant personer på uførepensjon. Selv om dette sannsynligvis handlet mye om muligheter på lokale arbeidsmarkeder, nevnte vi også at det vi kalte «kulturelle faktorer» kunne spille en rolle. Dersom kvinner på Agder jevnt over er

2 I prosjektet hadde vi også samtaler med ansatte i kommuneadministrasjonene i alle de seks kommunene vi intervjuet i. I Farsund intervjuet vi også representanter for lokale industri-bedrifter.

mer hjem- og familieorienterte enn kvinner i andre deler av landet, og dersom kvinners investering i familierelasjoner generelt blir vurdert som mer verdifullt blant folk bosatt på Agder enn folk bosatt andre steder i landet, så kan dette føre til en lavere terskel for å søke om, og få innvilget, uførepensjon. Blekesaune (2012) har gjort kvantitative analyser som nettopp kan tyde på at kvinners orientering mot det vi kan kalle en tradisjonell kvinnevern ligger bak *både* deltidsarbeid og høyere risiko for uførhet. Samtidig tyder annen forskning på at kvinners omsorgsarbeid i nære relasjoner, som ofte tar form av det Lilleaas kaller å være i «konstant kroppslig beredskap for andre» kan føre til helseplager (Lilleaas, 2003). Det betyr at den kjønnete arbeidsdelingen på Agder, som sannsynligvis er mer kjønnet enn mange andre steder i landet, også kan bidra til høye uføreandeler blant kvinner her – og også for menn. Lilleaas argumenterer nemlig for at også menns hovedansvar for familieforsørgelsen i såkalte kjernefamilier innebærer slitasje, og at den samlede slitasjen i slike familier ville vært mindre dersom ulike typer ansvar var likere fordelt mellom mann og kvinne.

Mens SSBs likestillingsstatistikk viser at arbeidsdelingen på de offentlige arenaene på Agder er særlig kjønnet, viser en kvantitativ studie av likestilling i hjemmet at vi også er særlig lite likestilte på Agder når det gjelder husarbeid. Studien viser i tillegg at de kommunene som skårer høyt på den tidligere likestillingsindeksen, skårer høyt når det gjelder likestilling i hjemmet, også når forskerne har kontrollert for individuelle faktorer (Lima & Jensen, 2012). Dette siste funnet tyder på at kollektive måter å tenke og føle på – det vi kan kalle kultur – også har noe å si for at Agder skårer dårlig på likestilling. Studien til Lima og Jensen tyder i tillegg på at det særlig er de rurale områdene av Agder som er preget av lite likestilt arbeidsdeling i hjemmet, samt at denne arbeidsdelingen i såkalte kjernefamilier i stor grad preges av kvinnens utdanningsnivå. Mer konkret øker likestillingen i hjemmet i takt med kvinnens utdanningsnivå, og også slik kan likestilling på Agder handle om klasse. Samtidig finner Lima og Jensen at heterofile par på Agder, også etter kontroll for blant annet utdanning og arbeidstid, har en mer ulikestilt arbeidsdeling i hjemmet enn slike par andre steder i landet. Også dette peker altså mot at

lav likestilling på Agder også handler om regional kultur, og ikke kun om kultur i ulike klasser. Forfatterne av studien skriver:

I tidligere studier har regionale variasjoner i arbeidsdeling hjemme fått liten oppmerksomhet. Derfor er det interessant at vi finner nokså klare kontraster mellom tettbygde og spredtbygde strøk, og mellom ulike regioner i Norge når det gjelder deling av husarbeid. Det er også en klar tendens til at par bosatt i kommuner som skårer høyt på SSBs likestillingsindeks i gjennomsnitt deler barneomsorg, og særlig husarbeid, mer likt enn par som bor i kommuner med lav skåre på indeksen. Tendensene består i stor grad også når vi kontrollerer for relativ lønn og arbeidstidsdifferanse, noe som peker i retning av at forskjeller mellom landsdeler i liten grad skyldes lokale variasjoner i arbeidsmarkedet. Det er nærliggende å spørre om regionale forskjeller i likedeling hjemme snarere dreier seg om kulturelle forskjeller, ikke minst forskjeller i normer og forventninger om menns og kvinners atferd og prioriteringer. (Lima & Jensen 2012, 90)

Forskernes konklusjon er ganske lik konklusjonen i den nevnte rapporten fra 2005 (Magnussen, Mydland & Kvåle, 2005). Der trakk vi frem trekk som hadde med regionalt og lokalt arbeidsliv og barnehagedekning å gjøre. Vi rettet oppmerksomhet mot at Agder hadde en relativt stor andel ansatte i sekundærnæringer, samt at unge på Agder så ut til å ta noe mer kjønnsstradisjonelle utdanningsvalg enn landsgjennomsnittet. Dette kan påvirke hvilke arbeidsplasser kvinner ser som attraktive. Både de kvantitative og de kvalitative dataene som ble brukt i rapporten tydet på at kvinners arbeidslivsorientering og yrkesaktivitet var høyere i områder av agderregionen med mange arbeidsplasser som kvinner antakeligvis fant særlig attraktive. Vi trakk også frem at barnehagedekning og kvinners yrkesaktivitet så ut til å samvariere i mange kommuner.³ Likevel endte også vi opp med å legge aller mest vekt på kulturelle dimensjoner. Én grunn til dette var at en del statistikk tydet på kulturell annerledeshet

3 Disse faktorene kan selvfølgelig påvirke hverandre i begge retninger: Høy yrkesaktivitet blant kvinner kan føre til økt yrkesaktivitet blant kvinner, men høy barnehagedekning kan også medføre at kvinner øker sin yrkesaktivitet. Leiras (2006) forskning sannsynliggjør at kvinners yrkesaktivitet kom før barnehagedekning i Norge, og at det altså primært har vært slik at kvinners økte yrkesaktivitet har drevet barnehageutbyggingen.

på Agder. Rapporten viste til at landsdelen skilte seg ut ved lite støtte til partiene til venstre på den politiske aksene, ved lavt engasjement for likestilling, i stor utbredelse av ekteskapet som samlivsform og i høyere barnetall enn landet for øvrig. Vi nevnte også religiøsitet som et sannsynlig tegn på og/eller årsak til Agders kulturelle annerledeshet, og jeg deltok senere i en kvantitativ studie av sammenhenger mellom religiøs (kristen) aktivitet og likestillingsholdninger (Magnussen, Repstad & Urstad, 2012). Ved hjelp av surveydata fra 2008 viste vi at andelen religiøst aktive var markant høyere på Agder enn i andre deler av landet, samt at de religiøst aktive i landsdelen var betydelig mer skeptiske til likestilling enn det religiøst aktive i andre deler av landet var. Funn i studien tydet også på at det særlig var aktive i frikirkelige miljøer som var mest likestillings skeptiske, uten at dette kunne slås fast.

Hovedårsaken til at nevnte rapport fra 2005 endte opp med å rette fokus mot det som sannsynligvis er kulturelle særpreg ved Agder, var imidlertid de kvalitative dataene som ble utviklet i forbindelse med prosjektet som rapporten baserte seg på. Selv om informantene i studien ofte snakket i et språk som ved første blick kunne se kjønnsnøytralt ut, viste det samlede datamaterialet at det ble gjort mer indirekte språklige koblinger til kjønn og at mange av de vi intervjuet i praksis så ut til å forvente ganske ulike ting av menn og kvinner som foreldre. Mens kvinner ofte ble forventet å redusere arbeidstiden for å få «tid med barn» (Ellingsæter, 2005), ble menns hovedforsørgeransvar ofte tatt som en selvfølge, både av menn og av kvinner. Sitatet under, fra et intervju med en mor bosatt i rurale strøk i gamle Lindesnes kommune,⁴ er representativt for slik det ofte ble snakket om mødres arbeidstid i intervjuene:

Altså, vi er jo heldige, mannen min tjener jo veldig bra. Han gjør jo det. Så da kan jeg være noe hjemme. [...] «Guri, sånn vil ikke jeg ha det!» Sånn tenker jeg om de som jobber fullt. [...] Jeg har en venninne som jobber fullt. Og det vet jeg, at hun må jobbe, for de bygger nytt hus. Det er nok nesten ingen som jobber fullt altså, av mine venninner, når de har små barn. Men hva skal en med barn hvis en ikke skal se dem nesten? Jeg vil ikke ha det sånn, men jeg

4 Fra 2020 inkluderer Lindesnes kommune også det som før det var Mandal og Marnardal kommuner.

skjønner jo absolutt de som må. [...] Da han (sønnen) gikk i barnehage, da var der ikke mange som gikk hver dag. Men de som gikk fullt var der fra tidlig til sent. Huffameg (Ler). En skal jo ikke tro at det en selv gjør nødvendigvis er best. Men jeg skjønner jo de som må, det er ikke det. En må jo bare være glad at en ikke trenger å ha det sånn. (Magnussen, Mydland & Kvåle, 2005, s. 155–156)

Spørsmålet om «hva man skal med barn hvis man nesten ikke skal se dem» er tilsynelatende kjønnsnøytralt, men det er ikke slik at kvinnen bak sitatet kjenner seg heldig – og antakeligvis moralsk overlegen – når hun tenker på folk («de») som jobber fullt. Det gjør hun i stedet når hun tenker på *mødre* som jobber fullt. Det samme ser ut til å være tilfelle for mange andre kvinner som ble intervjuet i dette prosjektet, samtidig som fedres arbeidstid og manglende tid med barn nesten ikke reflekteres over. Det er kun når fedre «jobber døgnet rundt» at deres tid brukt på lønnet arbeid snakkes om i negative vendinger. Samtidig viser informanten bak sitatet over, som mange andre informanter i dette prosjektet, forståelse for kvinner som jobber fullt fordi de *må*, men ikke for kvinner som jobber fullt fordi de *vil*. I rapporten koblet vi dette til at mange kvinner som selv var hjemmeværende eller jobbet redusert, så ut til å forstå lønnet arbeid som penger og som en mulighet til å ha sosiale relasjoner til andre enn familiemedlemmer. Forstår man lønnet arbeid på denne måten, er det forståelig at kvinner som jobber relativt mye, også selv om de ikke *må*, forstås som egoistiske og materialistiske – noe de ofte ble i vårt data-materiale. De kvinnene vi intervjuet som jobbet fullt eller mer, snakket imidlertid i liten grad om lønnsarbeid som penger og sosial kontakt, men mer om slikt arbeid og den fagligheten det innebar som en viktig del av deres identitet – av hvem de anså seg for å være.

At den relativt lave likestillingen på Agder også har med kjønnede forventninger til *fedre* i kjernefamilier å gjøre, kom tydelig frem i en kvalitativ studie av menns familieforsørgelse hvor jeg gjorde kvalitative intervjuer i perioden 2008–2012 (Magnussen, 2015). Jeg intervjuet 12 norske fedre som var bosatt på Sørlandet og som var eller hadde vært i parforhold med kvinner,⁵ og intervjuet nesten alle i flere omganger. Flere norske sosio-

5 Alle mennene hadde også kreft eller hadde hatt kreft tidligere, siden prosjektet mitt innledningsvis var en del av et større paraplyprosjekt om menn med kreft.

loger har erklært det som gjerne kalles «forsørgermaskuliniteten» – at det å være en god familieforsørger forstås som en måte å være en god livspartner og far på – for død og begravet (se for eksempel Brandth & Kvande, 2003; Ellingsæter, 1998). I nevnte studie viste jeg imidlertid at bak et tilsynelatende kjønnsnøytralt språk gjorde de fleste av mine informanter seg til «gode menn» i både egne og andres øyne ved å gjøre mye og mangfoldig «forsørgerarbeid». ⁶ I sitatet under svarer en mann bosatt i Kristiansand på mitt spørsmål om hva han tror at heterofile kvinner som er på utkikk etter en far til sine fremtidige barn, ser etter:

Begge mine koner har snakket om at de føler seg trygge hos meg, det har de, så det med trygghet ... Så det er klart, jeg tenker jo litt sånn ... Perspektivet blir liksom litt sånn ... En glemmer liksom disse materielle tingene. Det å ha en mann som kan gå ut på jakt og du vet ... kan komme hjem med et bytte uansett om det er dårlig jakt. Det er viktig. Og det å kunne være handy og kunne fikse ting og ordne ting og ikke sitte i sofaen og si «du, det kan jeg ikke greie. Vi må ringe etter noen». Det tror jeg er veldig viktig. Det tror jeg. (Magnussen, 2015, s. 94)

Som mange av de andre informantene i denne studien, gjorde informanten bak sitatet over mye fysisk, mentalt og emosjonelt «arbeid» (Smith, 2005) for å produsere og forvalte økonomiske ressurser på måter som kom familien hans til gode. Også for mange andre av informantene i denne studien handlet dette blant annet om det arbeidet som nevnes i sitatet over – om å sikre og maksimere inntekt, samt å vedlikeholde, pusse opp, bygge på og bygge om familiens bolig og feriebolig(er) selv for å få så mye «hjemskaping» (Aarseth, 2008) som mulig med pengene som var til rådighet. Den omfattende og mangfoldige forsørgerpraksisen til informanten bak sitatet over var typisk for mennene som ble intervjuet. Samtidig var denne informantens *forståelse* og *italesettelse* av denne praksisen utypisk.

6 I studien brukte jeg begreper fra Dorothy Smiths (2005) sosiologiske tenke- og gjøremåte institusjonell etnografi. Institusjonell-etnografisk forskning starter som regel ut med å utforske et bestemt «arbeid». Arbeid forstås i bred forstand – som noe folk gjør som krever tid og krefter, som de mener å gjøre, som gjøres under spesifikke omstendigheter, med ulike metoder og verktøy, og som de kanskje må tenke over (Smith, 2005, s. 151–152).

De fleste av mennene jeg intervjuet koblet nemlig ikke eksplisitt det å være en god mann sammen med det å være en god familieforsørger. Mer typisk var det at de gjorde mye familieforsørgelse, syntes dette arbeidet var viktig og meningsfullt og fortalte om erfaringer som tilsa at de også koblet det til mannlighet, men i liten grad hadde reflektert over eller italesatt familieforsørgelse som «mannlighetsarbeid» før jeg intervjuet dem.

Familieforsørgelsen til mennene jeg intervjuet i forbindelse med denne studien fremstod med andre ord som kjønnet familiearbeid som i stor grad var taust og kroppsliggjort. Jeg mener vi har god grunn til å tro at også menn andre steder i Norge gjør mer slikt arbeid enn det vi gjerne tror – og at det også er viktigere for deres opplevelse av mannlighet enn det vi ofte har trodd til nå.⁷ Samtidig har vi god grunn til å tro at både omfanget av dette arbeidet og dets koblinger til mannlighet antakeligvis er større og sterkere på Agder enn mange andre steder i Norge, og at noe av landsdelens kulturelle annerledeshet handler om nettopp dette.

Samfunnsforskning som kan bidra til å forstå likestillingsvariasjoner innad i agderregionen

Forskningen jeg presenterte i forrige avsnitt viser at de koblingene mellom kvinnelighet og omsorgsarbeid og mannlighet og forsørgerarbeid som ble styrket gjennom moderniseringen av Norge (Solheim, 2007) fremdeles synes å ha en særlig sterk formende kraft på menns og kvinners hverdagsliv på Agder. Samtidig viser både statistikk og forskning at der er

7 Årsakene til denne situasjonen er antakeligvis mange. Informanten bak sitatet over refererer til at en «glemmer disse materielle tingene», og jeg mener at både velstands nivået i Norge og den norske velferdsstatens sikkerhetsnett bidrar til at disse tingene kan glemmes. Gullestad (2002) mente at «oppnådd kjønnslikestilling» utgjør en sentral del av norsk selvforståelse, og jeg mener at en dominerende likestillingsdiskurs bidrar til nevnte tilsynelatende kjønnsnøytrale språk. Dette gjør kjønnede forventninger vanskeligere å se enn hva som var tilfelle i 1950-årene, da mange kvinner primært var husmødre mens mange menn var eneforsørgere. Dette bidrar til en situasjon hvor vi i dag aller mest legger merke til «de andres» likestillingsutfordringer (Gullestad, 2002). Ikke minst mener jeg at en viktig grunn til forsørgermaskulinitetens usynlighet handler om at den tidlige sosiologiske kvinneforskningen adopterte en forståelse av familieforsørgelse og lønnsarbeid som var basert i kvinners erfaringer mer enn i menns, samt at denne forståelsen ser ut til å ha blitt overtatt også av nordisk forskning på menn og maskuliniteter (Magnussen, 2015). Jeg mener at denne forståelsen aller mest ser ut til å være basert i *middelklasse* kvinners erfaring.

forskjeller i *hvor* kjønnede hverdagene til menn og kvinner i ulike deler av regionen er. I forbindelse med arbeidet med den nevnte 2005-rapporten (Magnussen, Mydland & Kvåle, 2005) utviklet jeg og mine medforfattere data som skulle si noe om slike variasjoner. Vi gjorde blant annet intervjuer i Farsund og Bykle – to kommuner som skåret veldig forskjellig på SSBs likestillingsindeks. Mens Bykle ifølge denne tidligere indeksen lå helt i norgesteten i likestilling, kom Farsund ut som en av Norges minst likestilte kommuner – og forskjellen i kvinners arbeidstid mellom kommunene var veldig stor.⁸ Ifølge statistikken fra SSB var disse kommunene veldig ulike når det gjaldt både kommuneøkonomi, næringsstruktur, arbeidsledighets- og uførhetsgrad, utdanningsnivå i befolkningen, barnehagedekning, kvinneandel i befolkningen og politisk stemmegivning. I denne delen av kapitlet beskriver jeg nærmere forskjellene mellom disse to kommunene som kom frem i løpet av denne forskningen. Jeg nevner også noen mulige historiske forklaringer på de nevnte forskjellene mellom Bykle og Farsund, for slik å legge til rette for videre refleksjon over likestillingsforskjeller internt i agderregionen og deres mulige historiske årsaker. Disse forklaringene ble vi presentert for under forskningen, eller da vi presenterte denne for politikere og byråkrater i de ulike kommunene vi gjorde forskningen vår i.

Vår gjennomgang av statistikk i forbindelse med forskningen som formidles i nevnte 2005-rapport viste at Bykle kommune hadde eksepsjonelt høye frie inntekter sammenlignet med andre kommuner på Agder, mens Farsund lå rundt fylkesgjennomsnittet i daværende Vest-Agder. Den gode kommuneøkonomien bidro antakeligvis til at Bykle hadde en særlig høy andel av arbeidsstyrken ansatt i offentlig sektor. Farsund, derimot, hadde færre arbeidsplasser i offentlig sektor enn gjennomsnittet for Vest-Agder. I Bykle ble vi fortalt at kommunen i stor grad tilbød fulltidsstillinger i offentlig sektor. Vi ble også fortalt at barnehagene i kommunen hadde

8 I Bykle var faktisk flere kvinner enn menn yrkesaktive da vi skrev 2005-rapporten, noe som var veldig atypisk i agdersammenheng. I 2018 var Bykle fremdeles den kommunen på Agder med den laveste andelen kvinner som jobber redusert, mens mange bygdekommuner hadde større andeler kvinner som jobber redusert enn hva Farsund hadde. Farsund var imidlertid fremdeles en av de kommunene på Agder hvor *forskjellen* i menns og kvinners deltidsarbeid var høyest. Det var altså en av kommunene i landsdelen hvor kjønnsforskjellen i arbeidstid var størst (se tabell 4 i dette kapitlet).

pedagoger i assistentstillingene sine, samt at kapasiteten til å kunne ta imot barn var så god at foreldre kunne søke om barnehageplass den ene dagen og møte opp med barnet/barna den neste. Barnehagedekningen i Bykle var også eksepsjonelt høy i agdersammenheng. Situasjonen fremstod som veldig annerledes i Farsund. Kommunen hadde mye lavere barnehagedekning enn hva som var tilfelle i Bykle, og også betraktelig lavere enn gjennomsnittet for Vest-Agder, og vi fikk høre om en ny barnehage i kommunen som hadde utlyst stillinger og fått 115 kvinnelige søkere til disse. I Farsund var det også flere kvinner som snakket varmt om å være mye hjemme med barn som fortalte at de ville tatt imot et jobbtilbud fra denne barnehagen om de hadde fått det, også selv om de ble tvunget til å jobbe fulltid. Dette var ett av flere tegn som kunne tyde på at der var en del skjult arbeidsledighet i Farsund. Dette funnet viste også at kvinnene vi intervjuet kunne begrunne det å være hjemme med barn eller jobbe redusert ved å referere til «barns beste» fordi dette satte dem i en verdig fortellerposisjon, mens deres valg i praksis også viste tegn til å være formet av for eksempel mulighetene som det lokale arbeidsmarkedet tilbød.

Når det kom til næringsstruktur, viste statistikken fra SSB at Bykle hadde langt flere arbeidsplasser innen tertiærnæringer (mye på grunn av vinterturisme) enn Farsund hadde, mens en mye større andel av arbeidsplassene i Farsund var innenfor industribedrifter. Dette betød antakeligvis mye for forskjellene i kvinners yrkesaktivitet mellom de to kommunene. I Bykle var der også et betydelig kvinneoverskudd i befolkningen, noe som var veldig atypisk sett i forhold til andre innlandskommuner på Agder. Mye av dette kan antakeligvis forklares med et godt arbeidsmarked innenfor reiselivsnæringen i Bykle. Flere vi snakket med forklarte at kommunen hadde netto tilflytting, og at veldig mange av de som kom flyttende, kom nettopp fordi de hadde fått jobb der. Alt i alt så det altså ut til at Bykle hadde et lokalt arbeidsmarked med mange jobber som kvinner tradisjonelt har orientert seg mot, både i offentlig og privat sektor, mens dette ikke syntes å være tilfelle i Farsund. En slik konklusjon støttes også av at Farsund hadde en veldig lav kvinneandel i sin befolkning, ikke minst sammenlignet med andre bykommuner langs kysten. Det er ikke usannsynlig at få arbeidsplasser som kvinner

tradisjonelt har orientert seg mot bidro til å gjøre Farsund til en relativt lite attraktiv bokommune for kvinner. De vi snakket med i kommuneadministrasjonen i Farsund og lokal industri la selv stor vekt på mangelen på såkalte kompetansesarbeidsplasser i kommunen når de skulle forklare det sterkt kjønnsdelte lokale arbeidslivet. Samlet sett har kvinner høyere utdanning enn menn, og utdanningsnivået blant befolkningen i Bykle var også betraktelig høyere enn hva som gjaldt for Farsund. Det skal også sies at selv om arbeidsledigheten ikke var særlig høy da vi gjorde våre intervjuer i Farsund, ble vi fortalt at de mange industriarbeidsplassene gjorde at ledigheten kunne svinge ganske mye – i tråd med internasjonale konjunkturer. Bykle fremstod altså også som å ha et mer stabilt arbeidsmarked enn det Farsund hadde. Ikke minst er det grunn til å tro at der alt i alt ofte var forskjeller mellom å jobbe fullt i Farsund og å jobbe fullt i Bykle. Mye av industrien i Farsund så ut til å være preget av de mange utenlandske eierne. En del menn fortalte for eksempel at de måtte være tilgjengelige på tidspunkter hvor kollegaer i andre land var på jobb, og at det var upopulært å være hjemme med syke barn. Det kan tyde på en kultur hvor menn forventes å være i konstant kroppslig beredskap for jobben (Lilleaas, 2003). Representanter for Bykle kommune, på sin side, fortalte at de prøvde å legge til rette for fleksibilitet i form av for eksempel hjemmekontor dersom ansatte hadde syke barn. Vi vet ikke noe om hvordan dette forholdt seg i turistnæringen, men at kvinner utgjorde en så stor del av arbeidsstyrken i Bykle betød antakeligvis uansett en høyere toleranse for å kunne tilpasse lønnsarbeidet etter familiebehov enn hva som var tilfelle i Farsund.

Samtidig som der syntes å være en del økonomiske og arbeidslivsmessige årsaker til at Bykle og Farsund skåret så ulikt på likestilling da jeg og mine medforfattere skrev nevnte rapport i 2005, var der også noen statistiske tegn til kulturforskjeller mellom de to kommunene. Mens det store innslaget av industriarbeidsplasser kunne ført til en stor andel stemmer til politiske partier på venstresiden av den politiske aksene i Farsund, var dette ikke tilfelle. I stedet utmerket kommunen seg ved å være den kommunen på Agder som hadde høyest andel stemmer til enten Høyre eller Fremskrittspartiet. Bykle, på sin side, utmerket seg ved å være en kommune med relativt lav andel stemmer til partier i det

politiske sentrum og på borgerlig side, sammenlignet med andre agderkommuner. Til tross for slike statistiske tegn på kulturforskjeller, var det likevel fascinerende å *oppleve* noen av disse forskjellene i intervjuene jeg og kolleger gjorde. Vi dro rett fra intervjuing i Farsund til intervjuing i Bykle, en geografisk distanse vi la bak oss ved en biltur på rundt tre timer. Barndoms- og morsidealene i de to kommunene fremstod imidlertid som fundamentalt forskjellige, og det som fremstod som selvsagt, naturlig og bra i den ene kommunen ble ikke en gang nevnt i den andre. Mens mange kvinner i Farsund for eksempel var opptatt av å legitimere at de i det hele tatt gjorde *noe* lønnsarbeid, og ikke var hjemme på fulltid, tok kvinnene vi intervjuet i Bykle fulltidsarbeid som en selvfølge. Flere av dem kikket spørrende på oss når vi spurte hvorfor de jobbet fullt – ikke ulikt mange menn vi stilte det samme spørsmålet til. Og mens en del kvinner i Farsund snakket om foreldre (mødre) som hadde barna i barnehage på fulltid i harde ordelag, hørte vi ingen slike beskrivelser i Bykle.

Diskusjonene som kom i kjølvannet av disse intervjuene, når dataene og våre foreløpige analyser ble presentert for kommunestyrene og byråkrater i de to kommunene, handlet i stor grad om lange historiske linjer. I Farsund mente flere at en husmorkultur hadde «satt seg» på grunn av god husholdningsøkonomi historisk sett. Dette hadde etter sigende gjort at mange gifte kvinner, selv om mange av deres ektemenn var mye borte på grunn av skipsfart, slapp å ta lønnet arbeid, men i stedet viet seg til religiøst frivillig arbeid, for eksempel knyttet til misjons- og avholdssaken. Idealet om den funksjonsdelte kjernefamilien med hjemmевærende mor og eneforsørgende far – et ideal som vokste i styrke i Vesten fra midten av 1800-tallet og stod sterkt i Norge allerede på 1920-tallet – var opprinnelig overklassens idealer (Haavet, 1991; Seccombe, 1993), og enkelte vi snakket med i forbindelse med forskningen vår omtalte Farsund som en by som tidligere hadde et «aristokrati» knyttet til skipsfart.

I Bykle ble det sagt at husholdningsøkonomien før kraftutbyggingen var så dårlig at ingen hadde råd til å la være å jobbe, og at både menn og kvinner jobbet hardt på små gårdsbruk. Da kraftutbyggingen kom, kommunens inntekter økte enormt og det ble etablert mange stillinger i offentlig sektor lokalt, gikk kvinnene visstnok rett fra gårdsarbeid og inn i slike jobber. Dermed var der ingen husmorperiode i Bykle, mente

flere. I tillegg mente en del informanter i Bykle, men også i Åmli, at agderkommunene som ligger lengst fra kyststripa er mer likestilte fordi disse gjennom historien ikke ble så preget av de religiøse tenkemåtene og praksisene som preget «bibelbeltet» langs kysten av Agder.⁹ Tidligere forskning har vist at det nettopp er kyststrøkene på Agder som er aller mest preget av religiøs (kristen) aktivitet (Repstad, 2002). I rapporten fra 2005 spurte jeg og mine medforfattere om dette kunne være noe av grunnen til at en del bykommuner på Agder hadde ganske lav yrkesaktivitet og arbeidstid for kvinner, sett opp mot de relativt mangfoldige arbeidsmarkedene mange av disse byene tross alt har, sammenlignet med mange bygdekommuner. Vi spurte også om dette kunne være en grunn til at byenes pendlingsomland kunne se ut til å være aller minst likestilte når det kom til yrkesaktivitet og arbeidstid – fordi folk i disse delene av Agder kanskje delte mange av de samme idealene som folk i bykommunene, og samtidig hadde mindre og langt mer ensidige lokale arbeidsmarkeder. Våre intervjuer tydet på at kvinner var mindre pendlingsvillige enn menn, og dette kunne i så fall også bidra til å forsterke en slik tendens.

Avslutning

Statistikken og forskningen jeg har gått gjennom i dette kapitlet gir god grunn til å tro at både regionale særtrekk ved Agder og variasjoner innad i landsdelen når det kommer til kjønne hverdagsliv og likestilling har mye med økonomi, næringsstrukturer og arbeidsmarkeder å gjøre. Slike strukturerende krefter former de valgene folk tar i forhold til arbeid «ute» og hjemme, og vi finner også ulike idealer og praksiser knyttet til barn- dom, foreldreskap og familieliv i ulike sosiale lag (Lareau, 2003; Stefansen, 2011). Samtidig tyder også statistikken og forskningen jeg har gått gjennom på at vi har god grunn til å tro at både regionens særtrekk og interne variasjoner har å gjøre med kulturforskjeller som ikke uttømmende kan

9 Det skal nevnes at vi ble fortalt at der var en del kristne miljøer også i Bykle kommune. De vi snakket med om dette kunne imidlertid ikke se noen koblinger mellom kristen religiøs aktivitet og kvinners arbeidstid ved at kvinner som var aktive i religiøs aktivitet oftere enn andre kvinner jobbet redusert eller var hjemmeværende. I samtaler og intervjuer i Farsund kom vi ikke inn på religiøsitet.

forklares med klasseforskjeller. Mye tyder på at slike kulturforskjeller blant annet kan ha med religiøst liv på Agder å gjøre. I neste kapittel skriver Bjørg Seland om nettopp dette, ved hjelp av historisk forskning. Samtidig bidrar Seland til å ytterligere øke kompleksiteten i refleksjonene rundt hva som har gjort Sørlandet til et likestillingsmessig annerledesland i norsk sammenheng. Det gjør hun ved å bringe inn enda flere trekk ved Agder og landsdelens befolkning som kan se ut til å ha spilt en rolle for dette gjennom historien.

Litteratur

- Blekesaune, M. (2012). Kjønnroller og uførepensjonering. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 53(1), 34–48. <https://www.idunn.no/tfs/2012/01/arto7>
- Brandth, B. & Kvande, E. (2003). *Fleksible fedre. Maskulinitet, arbeid, velferdsstat*. Universitetsforlaget.
- Ellingsæter, A. L. (1998). Dual breadwinner societies. Provider models in the Scandinavian welfare states. *Acta Sociologica*, 41(1), 59–76. <https://www.jstor.org/stable/4201061>
- Ellingsæter, A. L. (2005). De «nye» mødrene og remoralisering av moderskapet. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 22(4), 373–382. https://www.idunn.no/nnt/2005/04/de_nye_modrene_og_remorolisering_av_moderskapet
- Gullestad, M. (2002). *Det norske sett med nye øyne: Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Universitetsforlaget.
- Haavet, I. E. (1991). Et respektabelt liv – arbeiderfamiliene og arbeiderbevegelsen under industrialiseringsprosessen. I B. G. Alver, L. Mikaelsson & I. Blom (Red.), *KvinneMinnebok til Ida Blom på 60-årsdagen, 20. februar 1991* (s. 105–124). Universitetet i Bergen, Senter for humanistisk kvinneforskning.
- Kjeldstad, R. & Kristiansen, J. E. (2001). Constructing a regional gender equality index: Reflections on a first experience with Norwegian data. *Statistical Journal of the United Nations Economic Commission for Europe*, 18(1), 41–49. <https://doi.org/10.3233/SJU-2001-18103>
- Kitterød, H. R. & Rønsen, M. (2012). Kvinner i arbeid ute og hjemme. Endring og ulikhet. I A. L. Ellingsæter & K. Widerberg (Red.), *Velferdsstatens familier. Nye sosiologiske perspektiver* (s. 161–190). Gyldendal Akademisk.
- Lareau, A. (2003). *Unequal childhoods class, race, and family life*. University of California Press.
- Leira, A. (2006). Parenthood change and policy reform in Scandinavia, 1970s–2000s. I A. L. Ellingsæter & A. Leira (Red.), *Politicising parenthood in Scandinavia*.

- Gender relations in welfare states* (s. 27–52). Policy Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt9qgtw3.7>
- Lilleaas, U.-B. (2003). *Fra en kropp i ustand til kroppen i det moderne* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.
- Lima, I. & Jensen, R. S. (2012). Arbeidsdeling hjemme: hvilken betydning har livsfase, yrkestilknytning, sosial klasse og bosted? I T. Hansen & B. Slagsvold (Red.), *Likestilling hjemme* (NOVA rapport 8/2012, s. 43–92). http://nova.no/asset/5912/1/5912_1.pdf
- Magnussen, M.-L. (2012). *Likestilling på Agder 2000–2010* (Prosjektrapport nr. 1/2012). Agderforskning.
- Magnussen, M.-L. (2015). *Familieforsørgelse i menns hverdag* [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo]. DUO vitenarkiv. <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-52713>
- Magnussen, M.-L., Mydland, T. S. & Kvåle, G. (2005). *Arbeid ute og hjemme. Sørlandske mødres valg og vurderinger* (Rapport fra prosjektet Likestilling og arbeidsliv på Agder). Agderforskning. <https://senterforlikestilling.org/wp-content/uploads/2010/08/Arbeid-ute-og-hjemme-S%C3%B8rlandske-m%C3%B8dres-valg-og-vurderinger.pdf>
- Magnussen, M.-L., Repstad, P. & Urstad, S. (2012). Skepsis til likestilling på Sørlandet – et resultat av religion? *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 36(3/4), 204–222. https://www.idunn.no/tfk/2012/03-04/skepsis_til_likestilling_p_srlandet_-_et_resultat_av_rel
- Repstad, P. (2002). Mellom inderlighet og spissborgerskap. En samfunnsforsker ser på Sørlandspietismen. I H. Inntjore (Red.), *Agderkirken* (Skriftserien, nr. 83). Høgskolen i Agder.
- Secombe, W. (1993). *Weathering the storm. Working-class families from the industrial revolution to the fertility decline*. Verso.
- Senter for likestilling. (2016). *Likestillingsmonitor Agder. 2008–2015*. Universitetet i Agder. <https://senterforlikestilling.org/wp-content/uploads/2017/01/Likestillingsmonitor-2008-2015-high.pdf>
- Smith, D. E. (2005). *Institutional ethnography. A sociology for people*. AltaMira.
- Solheim, J. (2007). *Kjønn og modernitet*. Pax.
- Statistisk sentralbyrå. (2019, 5. desember). *Indikatorer for kjønnslikestilling i kommunene* [Statistikk]. <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/likekom>
- Stefansen, K. (2011). *Foreldreskap i småbarnsfamilien. Klassekultur og sosial reproduksjon* [Doktorgradsavhandling], Universitetet i Oslo. <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-30380>
- Aarseth, H. (2008). *Hjemskapingens moderne magi* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.